

K.Y. Jabbarov

AMALIY BUXGALTERIYA

II qism

65
d-13

279

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

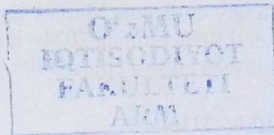
Jabbarov Kamoliddin Yo'ldoshevich

AMALIY BUXGALTERIYA

(II qism)

O'quv qo'llanma

5230100 – "Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" ta'lim
yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan

"BOOKMANY PRINT"
TOSHKENT – 2024

UO'K: 33C4
KBK: 65.052
J 11

Jabbarov Kamoliddin Yo'ldoshevich.

Amaliy buxgalteriya (II qism) [Matn]: o'quv qo'llanma /
K.Y. Jabbarov. – Toshkent: Bookmany print, 2024. – 146 b.

Ushbu o'quv qo'llanma Davlat ta'lim standartlari talablari, amaliy buxgalteriya o'quv dasturiga asosan tuzilgan bo'lib, 5230100 – "Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar uchun mo'ljallangan. Qo'llanmada buxgalteriya hisobini avtomatlashtirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan bo'lib, u xo'jalik yurituvchi subyektlarda sodir bo'ladigan operatsiyalarni hisobga olish, ularni hujjatlashtirish, umumlashtirish, moliyaviy faoliyat to'g'risidagi to'liq va ishonchli ma'lumotlarni shakllantirish hamda ushbu ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan tarzda tezkor yuritish va qayta ishlashni o'rgatadi. Mazkur o'quv qo'llanma talabalar uchun "Amaliy buxgalteriya" fanidan asosiy o'quv adabiyoti sifatida xorijiy tajriba va joriy amaliyot talablari asosida tayyorlangan bo'lib, undan boshqa iqtisodiy yo'nalishlarda tahsil olayotgan talabalar, xo'jalik yurituvchi subyektlarning mutaxassislari, ushbu sohada ilmiy izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilar ham foydalanishlari mumkin.

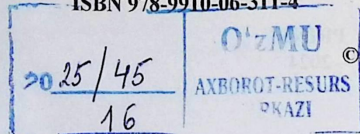
Taqrizchilar:

To'rayev A.N. – Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti "Buxgalteriya hisobi va hisoboti" kafedrası professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Qulmatov A.A. – O'zbekiston Milliy universiteti "Makroiqtisodiyot" kafedrası dotsenti, iqtisodiyot fanlari nomzodi

Mazkur o'quv qo'llanma Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Kengashining 2024-yil 31-maydagi 8-sonli qaroriga asosan nashr qilishga tavsiya etilgan (393-sonli Guvohnoma).

ISBN 978-9910-06-311-4

© Jabbarov K.Y., 2024.

© "Bookmany print" nashriyoti, 2024.

Kirish

“2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” asosida milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish bo‘yicha belgilab berilgan ustuvor vazifalarni bajarish buxgalteriya hisobini tashkil qilish va uni amalga oshirishga o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Yangicha sharoitning talablariga moslashish birinchi navbatda katta hajmdagi ma’lumotlarni qisqa vaqt ichida qayta ishlab, joriy faoliyatda foydalanish uchun iste’molga tayyor holatga olib kelishni nazarda tutadi.

Korxonalarda menejment tizimini yangi talablarga moslashtirish buxgalteriya hisobida joriy etilayotgan yangiliklar, sohada qo‘llanilayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion mahsulotlar hamda ularni qo‘llash bo‘yicha tartib qoidalar bilan chambarchas bog‘liqdir. Chunki jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlar buxgalteriya sohasida ham o‘zgarishlarga olib keladi. Xususan, “Buxgalteriya hisobi xo‘jalik faoliyati bilan boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchi kishilar o‘rtasida aloqa bog‘lovchi vosita bo‘lib hisoblanadi”¹. Bu faktor buxgalteriya hisobiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yangi mahsulotlarning va dasturiy ta’minot vositalarining kirib kelishiga zamin hozirlaydi.

Bu ustuvor vazifalarni amalga oshirishda zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan, dasturiy ta’minot vositasida olib boriladigan “Amaliy buxgalteriya” fanini chuqur o‘zlashtirish juda muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda mamlakatimizda faoliyat ko‘rsatayotgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarda muvaffaqiyatli foydalanilib kelinayotgan ana shunday dasturlardan biri bu “1C” dasturiy ta’minot vositasidir.

Buxgalteriya hisobini va dasturiy ta’minot vositalariga asoslangan hisobni “o‘rganish” faqat nazariy jihatdan mumkin emas. Haqiqiy kompyuter dasturi muhitida buxgalteriya hisobining haqiqiy muammolarini hal qilish uchun amaliy harakatlar kerak bo‘ladi. Mana shu mantiq – buxgalteriya hisobida yuzaga keladigan holatlardan tortib ularni amalga oshirish uchun dasturiy vositalargacha bo‘lgan o‘quv qo‘llanmaning asosi hisoblanadi. Qo‘llanmada

¹ Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. -М: Финансы и статистика, 2003, с.13.

Партии Субконтоси hujjatlarni o'tkazishda faqatgina hisob siyosatida TMQ chiqib ketishini FIFO usulida hisobga olish tanlangandagina avtomatik ravishda to'ldiriladi.

Mazkur bayroqcha olib tashlanganida **Партии** Субконтоси schyotlardan o'chiriladi. O'tkazmalardagi partiyalar to'g'risidagi barcha ma'lumotlar o'chiriladi, partiyalar hisobini yuritishni bayroqcha olib tashlanganidan keyin qayta tiklash imkoni bo'lmaydi, shuning uchun partiyalar bo'yicha analitik hisob yuritishni bekor qilish jarayoniga ma'suliyat bilan yondashish zarur.

Agar kamida bitta tashkilotning hisob siyosatida chiqib ketayotgan tovar-moddiy zahiralarning hisobi FIFO usulida yuritilsa, partiyalar hisobini o'rnatish zarur.

Dasturda Номенклатуранing saqlanish joylari bo'yicha analitik hisob yuritish mumkin. Omborlar bo'yicha miqdoriy hisob yoki miqdoriy-Суммадagi hisob yuritilishi mumkin. Sozlamalar **Настройка параметров учета** oynasining **Запасы** bo'limida o'rnatiladi.

Saqlanish joylari bo'yicha analitik hisob yuritishni konfiguratsiyada hisob yuritishni boshlashdan oldin sozlash lozim. Agarda saqlanish joylari bo'yicha hisob yuritish ma'lumotlar bazasiga hujjatlarni kiritishdan keyin amalga oshirilsa, barcha hujjatlarni qaytadan o'tkazish zarur.

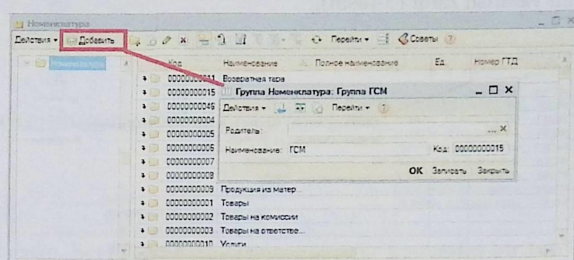
Agarda omborlar bo'yicha miqdoriy va miqdoriy-Сумма hisobi yuritilsa tovar-moddiy qiymatliklar schyotlariga avtomatik ravishda **Склады** tugmasi o'rnatiladi. Agarda omborlar bo'yicha hisob yuritilmasa, ushbu schyotlardan **Склады** Субконтоси olib tashlanadi. Bunda o'tkazmalardagi omborlar to'g'risidagi barcha ma'lumotlar o'chadi.

Agarda omborlar bo'yicha hisob yuritilmasa, ushbu schyotlardan **Склады** Субконтоси olib tashlanadi. Bunda o'tkazmalardagi omborlar to'g'risidagi barcha ma'lumotlar tozalanadi, shuning uchun analitik hisob yuritishni bekor qilish jarayoniga ma'suliyat bilan yondashish zarur.

Tovar-moddiy qiymatliklarning analitik hisobini yuritish uchun **Номенклатура** ma'lumotnomasi mo'ljallangan. Ma'lumotnomada ishlashni sodalashtirish va kerakli pozitsiyani qidirib topishni tezlashtirish maqsadida **Номенклатура** ma'lumotnomasida element

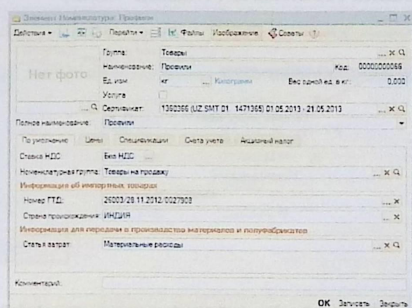
turlari (Tovarlar, Materiallar va h.k.) bo'yicha element guruhlarini yaratish maqsadga muvofiq. Bunda aniq pozitsiyalarni tegishli guruhning ichida yaratish lozim.

Номенклатура ma'lumotnomasi oldindan asosiy tovar guruhlarini ro'yxatiga ega. Zarurat bo'lganida foydalanuvchi yangi guruhlarni yaratishi mumkin (1-rasm).

1-rasm. “Номенклатура” ma'lumotnomasi

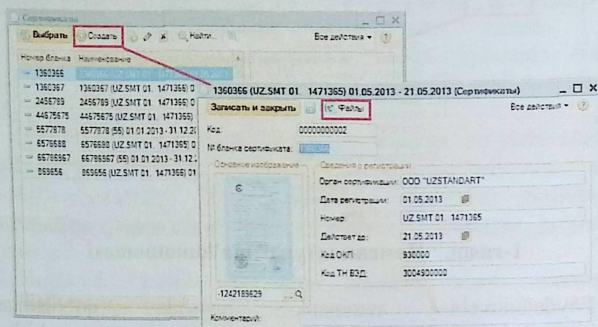
Foydalanuvchi avtomatik ravishda qo'yiladigan Номенклатуранинг qisqacha va to'liq nomalanishi, o'lchov birligi, QQS stavkasini, Номенклатура guruhini (faqat hom-ashyo va sotish uchun mo'ljallangan Номенклатура uchun), YuBD va kelib chiqish davlatini (faqat import tovarlari uchun) va xarajatlar moddasini (faqat hom-ashyo uchun) ko'rsatishi zarur (2-rasm).

2-rasm. “Номенклатура” ma'lumotnomasini to'ldirish

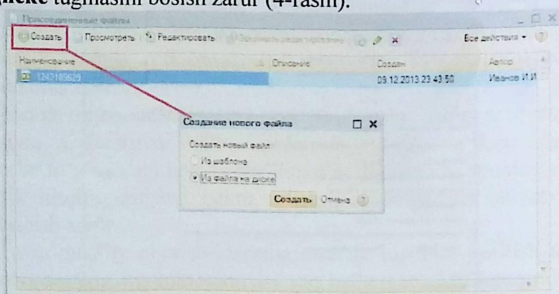
Номенклатура uchun sertifikatni ko'rsatish mumkin, zarurat bo'lganida Реализация товаров и услуг hujjatidan uni boshqa chiqarish mumkin. Buning uchun Сертификат maydonida ... ko'p nuqta orqali Сертификаты ma'lumotnomasini ochish zarur.

Сертификаты ma'lumotnomasida sertifikatning yangi yozuvini yaratish zarur (3-rasm).

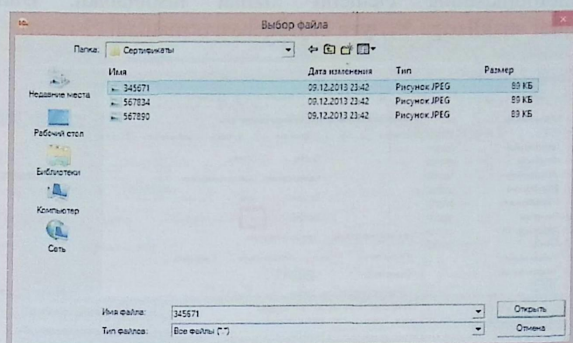
3-rasm. "Сертификаты" ma'lumotnomasi

Сertificate blankasining skaner nusxasini biriktirish uchun tugmasini bosish zarur. Hosil bo'lgan oynada Создать – Из файла на диске tugmasini bosish zarur (4-rasm).

4-rasm. Sertificate blankasining skaner nusxasini biriktirish

Hosil bo'lgan oynada sertifikat rasmiga ega faylni tanlash va **Записать и закрыть** tugmasini bosish zarur (5-rasm).

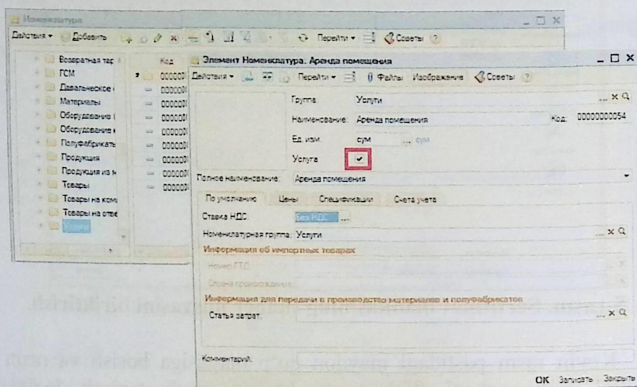
5-rasm. Sertifikat blankasining skaner nusxasini biriktirish

Keyin rasm pastidagi maydon qo'p nuqtasiga bosish va rasm faylini sichqonchani ikki marta bosish orqali tanlash lozim. Sertifikatni saqlash uchun **Записать и закрыть** tugmasi ishlatiladi (6-rasm).

6-rasm. Sertifikat blankasining skaner nusxasini biriktirish

Moddiy shaklga ega bo'lmagan, o'ziga xos Номенклатура ma'lumotnomasining elementi xizmat hisoblanadi. Bunday elementlar shakllariga **Услуга** bayroqchasi o'rnatiladi (7-rasm).

7-рasm. “Номенклатура” ma'lumotnomasida xizmatni belgilash

Номенклатура ma'lumotnomasi elementi shakli bir nechta bo'limlarga ega, ularda Номенклатура pozitsiyasining asosiy hususiyatlari ko'rsatiladi.

Конфигурацiя hujjatlarida andoza bo'yicha qo'yiladigan qiymatlarni **По умолчанию** bo'limida ko'rsatish mumkin.

Номенклатурная группа rekviziti tashkilot ishlab chiqarmoqchi (tovarlar, tayyor mahsulot, xizmatlar ko'rsatish) yoki sotmoqchi bo'lgan Номенклатура turlari uchun albatta to'ldirilishi zarur.

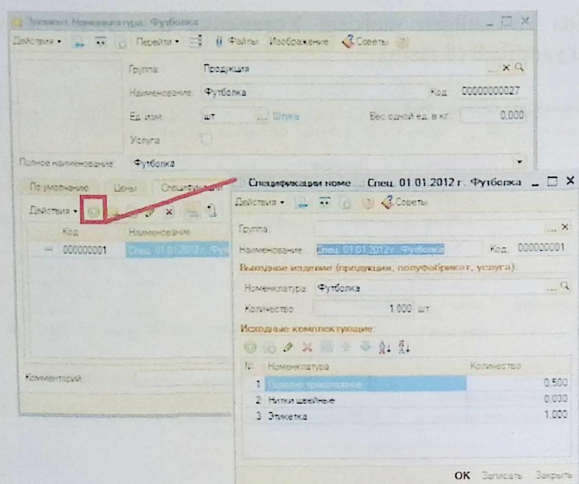
Номенклатура pozitsiyasining ma'lum bir sanadagi narxlarini **Цены** bo'limida o'rnatish mumkin. Narxlarni belgilash uchun sanani ko'rsatish, **Enter** tugmasini bosish kerak, buning natijasida jadval qismi Номенклатура narxleri nomlari bilan to'ldiriladi, kiritish zarur bo'lgan narxga bayroqcha o'rnatish, narxni belgilash va **Записать** tugmasini bosish zarur. Bunda avtomatik ravishda Номенклатура

shaklida ko'rsatilgan sanadagi **Установка цен номенклатуры** hujjati yaratiladi (8-rasm).

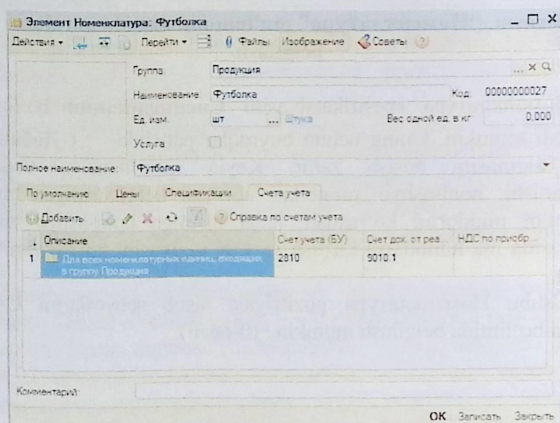
8-рasm. “Номенклатура” ma’lumotnomasida narxlarni belgilash

Номенклатура spesifikatsiyasini **Спецификации** bo’limida yaratish mumkin. Uning uchun buyruqlar panelida **Добавить** (Ins) tugmasini bosish zarur. Keyin spesifikatsiya shaklida nomlanishi, hom-ashyo xarajatlari normasi belgilanadigan tayyor mahsulot miqdorini ko’rsatish, jadal qismiga hom-ashyo tarkibi to’g’risida ma’lumotlarni kiritish va **OK** tugmasini bosish zarur (9-rasm).

Ushbu Номенклатура pozitsiyasi hisob schyotlarini **Счета учета** bo’limida belgilash mumkin (10-rasm).

9-рasm. “Номенклатура” ma’lumotnomasida spesifikasiyani kiritish

10-рasm. “Номенклатура” ma’lumotnomasida narxlarni belgilash

- Ombor turi
- Номенклатура hisobi schyoti;
- Berish yoki sotish operatsiyalarida ishlatiladigan schyotlar.

Ma'lumotlar bazasini ilk bor to'ldirishda Номенклатуранing hisob schyotlari registri barcha yaratilayotgan Номенклатура guruhlari ("Tovarlar", "Materiallar", "Yarim tayyor mahsulotlar") avtomatik tarzda to'ldiriladi. Odatda, hujjatlarga andoza bo'yicha hisob schyotlarini qo'yish uchun bu yetarli hisoblanadi. Avtomatik ravishda Номенклатура guruhi bilan bog'lanmagan yozuv hosil bo'ladi. Ushbu yozuv foydalanuvchi Номенклатура ma'lumotnomasida yangi guruhlarini yaratib, resgitrda hisob schyotlarini ko'rsatmaganida ishlatiladi. Ushbu yozuv sozlamalari "Товары" guruhiga to'g'ri keladi.

Yangi guruh uchun hisob schyotlarini belgilashda Номенклатура ma'lumotnomasidagi tovar guruhlari ro'yxatida kursor yordamida yangi guruhni tanlash va **Перейти** tugmasi orqali **Счета учета номенклатуры** registrini ochish zarur.

Yangi yozuvni **Добавить** tugmasi orqali kiritish mumkin. Mavjud yozuvni nusxalash orqali yangisini yaratish **Добавить копированием F9**) tugmasi yordamida amalga oshiriladi. Registrdagi mavjud yozuvni o'zgartirish **Изменить текущий элемент F2**) tugmasi orqali amalga oshiriladi (12-rasm).

12-rasm. "Счет учета номенклатуры" ma'lumotnomasi

Korxonada bitta Номенклатура uchun bir vaqtning o'zida bir nechta narx turlari ishlatilishi mumkin, masalan, harid narxi, sotish narxi. Narx turlari **Предприятия - Товары (материалы, продукция, услуги)** menyusidagi **Типы цен номенклатуры** ma'lumotnomasida belgilanadi (13-rasm).

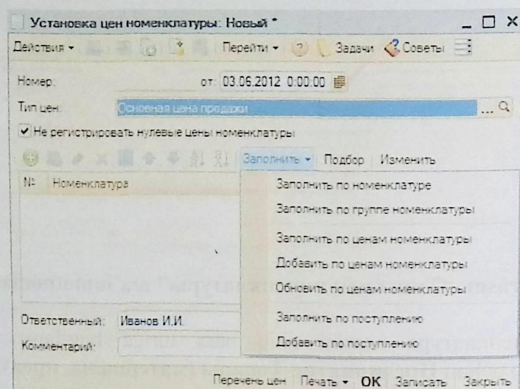
13-rasm. “Типы цен номенклатуры” ma'lumotnomasi

Номенклатура narxini aniq narx turiga bog'lagan holda belgilash uchun **Предприятие-Товары (материалы, продукция, услуги)** menyusidagi **Установка цен номенклатуры** hujjati ishlatiladi (14-rasm).

N	Номенклатура	Цена	Валюта
1	Электронный	20 000.00	сум
2	Датчик реле перепада	2 000.00	сум
3	Электродвигатель	100 000.00	сум
4	Выключатель	4 000.00	сум
5	Фен	80 000.00	сум

14-rasm. “Установка цен номенклатуры” hujjati

Yangi hujjat tugmasi orqali yaratiladi. Hujjat shaklida ko'rsatilgan tartib kuchga kiruvchi sanani o'rnatish zarur. **Заполнить** tugmasi yordamida hujjatning jadval qismini avtomatik ravishda Номенклатура pozitsiyasi nomlari bilan to'ldirish mumkin (15-rasm).

15-rasm. “Установка цен номенклатуры” hujjati

Номенклатура narxlari to'g'risidagi ma'lumotlar kelgusida hujjatlarning jadval qismlarini avtomatik ravishda to'ldirishda foydalaniladi. Foydalanuvchi narxlarni ma'lumotlar bazasida saqlashdan voz kechishi mumkin, lekin har safar sotish yoki tovar-moddiy qiymatliklarning kelib tushishi hujjatlarini to'ldirishda narxlarni qo'lda kiritishiga to'g'ri keladi.

Hujjatlarning jadval qismlarini avtomatik tarzda to'ldirish va yoppasiga o'zgartirish Номенклатура narxlarini hisoblash uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Masalan, **Основная цена закупки** turdagi Номенклатура narxlarini yozish uchun **Установка цен номенклатуры** hujjatini yaratish, **Тип цен** maydoniga **Основная цена закупки** qiymatini tanlash, **Заполнить** tugmasi yordamida jadval qismiga bitta yoki bir nechta qabul qilish hujjatlari narxlarini kiritish mumkin.